

Kathrin Dumanska

*Doctor of Economic Sciences,
Professor at Department of Economics and Management
University of Economics and Entrepreneurship*

STABILIZATION OF THE ENTERPRISES ECONOMY OF UKRAINE AS THE PRIMARY OBJECTIVE OF MACHINE-BUILDING STRATEGIZE DEVELOPMENT

Summary

The sectoral analysis of the of Ukrainian industry in general and the machine-building sector in particular, conducted by the author for the period from 2010 to the present, revealed threatening trends in the number of machine-building companies with domestic capital in favour of small and medium-sized enterprises with foreign capital that proves Ukrainian export potential reduction in the foreign market of machine-building products and the necessity to support export-oriented companies at the state level.

Segmental assessment of the machine-building complex of Ukraine on the basis of the index approach, conducted by the author for the period from 2011 to the present, revealed the presence of strategic potential reserves for such machine building segments as production of vehicles, trailers and other vehicles and machinery and equipment production and other groups in 2019 and the production of electrical equipment, computers, electronic and optical products in 2020. The results of the segmental assessment of mechanical engineering in Ukraine indicate the need of programs development to strategize the development of potentially successful segments and investment support for unprofitable segments in order to prevent their decline.

Вступ

За умов економічної кризи воєнного часу провідною метою діяльності підприємств України стає стабілізація їх економіки на основі успішного стратегічного розвитку. Нагальної необхідністю стабілізації економіки підприємств сьогодні стає виявлення резервів стратегічного розвитку промисловості України, що створює потенційні можливості ефективної діяльності суб'єктів господарювання. Наочним та ефективним інструментом виявлення потенціальних резервів певної галузі є секторальний аналіз економіки країни, за результатами якого стає очевидним стан кожного структурного підрозділу згідно ділення економічних секторів на галузі, підгалузі, сегменти. Індикатором динамічних змін економічних ситуаційних тенденції є індекс

промислового виробництва та індекси структурних підрозділів. У даному розділі монографії продемонстровано динаміку змін індексів промислового виробництва з відповідним виділенням результатів окремих галузей. Необхідно також зауважити, що розгляд машинобудування України відбувається в розрізі сектору переробної промисловості (згідно секторальної класифікації економіки за КВЕД), таким чином, машинобудування є однією з галузей переробної промисловості в Україні. Проте домінантною галуззю аналізу є саме машинобудівний комплекс України, тому надалі машинобудування буде звучати як галузь промисловості з відповідним діленням на підгалузі за напрямками машинобудівного виробництва.

У монографії проаналізовано період успішного розвитку економіки України, що створив потенціал стабільної діяльності підприємств за секторами економіки. Проте з початку 2022 року у зв'язку з військовою агресією економіка України в цілому та підприємства зокрема часткового втратили потенційні можливості успішного розвитку, особливо у секторах ТОТ. Однак виявлення стратегічних резервів стабілізації економіки підприємств у розрізі секторального аналізу машинобудування надає можливість застосовувати віднайдені можливості для подальшої розбудови економіки та кожного окремого підприємства.

Розділ 1. Стратегічні тенденції процесів розвитку промисловості та виробництва в економіці України

За результатами досліджень автором було виявлено такі фактори впливу на успішність та ефективність економічних процесів в Україні [2]:

1. Рівень попиту на продукцію сектору (галузі, підгалузі, сегменту).
2. Обсяги реалізації продукції.
3. Наявність постачальників сировини і матеріалів.
4. Розвиток інфраструктури.
5. Щільність населення як фактору робочої сили.
5. Широта та географічне розгалуження ринків збуту.
6. Форсмажорні обставини (пандемічна та постпандемічна економічна регресія у зв'язку з появою COVID-2019).

Саме під впливом вищезазначених факторів відбуваються зміни в процесі функціонування промисловості України, які було досліджено з а період з 2011 до 2020 рр. З метою виявлення стратегічних резервів розвитку машинобудування України його розглянуто у порівнянні з іншими галузями в межах відповідних секторів економіки. В таблиці 1 показано динаміку зміни секторальних та галузевих показників економіки України за період з 2011 до 2002 рр. (у відсотках).

За результатами проведеного секторального аналізу стратегічного розвитку промисловості України та окремих сегментів (структурних

підрозділів) у динаміці зміни показників за 2011–2020 роки було виявлено тенденції нестабільності та коливання від зростання показників у всіх галузевих напрямках (окрім виготовлення продуктів нафтоперероблення) у 2011 р. – до зниження показників переважної кількості галузей у 2019–2020 рр., окрім низки галузей, що показали успішні результати, серед яких [2]:

- виробництво харчових продуктів (зростання на 3,3% в 2019 р., та на 2,9% в 2020 р.);
- виробництво продуктів нафтоперероблення (зростання на 6,8% в 2018 р. на 3,3% в 2019 р., та на 2,9% в 2020 р.);
- виробництво хімічної продукції (зростання від 3,2% в 2016 р. та до 24,4% в 2020 р.);
- виробництво меблів (зростання від 6,2% в 2016 р. та до 0,2% в 2020 р.);
- оптова та роздрібна торгівля (зростання від 4,6% в 2016 р. та до 2,7% в 2020 р.);
- транспорт, складське господарство, поштова діяльність (зростання від 3,5% в 2016 р. та до 4,0% в 2020 р.).

Згідно результатів аналізу динаміки показників стратегічного розвитку промисловості України за 2011–2020 рр. (рис. 1) необхідно виділити зниження потенціалу добувної галузі – на 1,6% в 2019 р. та 4,5% в 2020 р., переробної галузі – на 3,2% в 2020 р. (в т.ч., машинобудування, на 10,5% в 2020 р.), постачання електроенергії та газу – на 4,4% в 2019 р. та на 11,8 в 2020 р., проте в торговельній галузі спостерігається зростання від 2016 р. на 4,6% і донині (на 3,9% – в 2017 р., на 4,6% – в 2018 р., на 3,1% – в 2019 р., на 2,7% – в 2020 р.), що ідентично тенденціям розвитку галузі транспортних перевезень та поштової діяльності (зростання: 2016 р. – на 3,5%, 2017 р. – на 3,6%, 2018 р. – на 1,5%, 2019 р. – на 3,1% та 2020 р. – 4,0%).

Такі показники розвитку металургійного та машинобудівного секторів промисловості України свідчать про відсутність потенціальних резервів їх розвитку. Подібна ситуація частково пов'язана із впливом стагнаційних тенденцій впливу пандемічної та постпандемічної економічної регресії, а частково – із втратою російських ринків збуту та повільними пошуком і формуванням нових сегментів реалізації продукції.

В цілому секторальний аналіз розвитку галузей промисловості України за 2011–2020 рр. свідчить про негативний вплив пандемічних та постпандемічних процесів на ефективність економіки в цілому з урахуванням зниження резервів її розвитку на 0,5% в 2019 р. та на 5,1% в 2020 р., проте значного падіння потенціалу розвитку економіка України зазнала в період з 2013 до 2015 рр. (зниження в 2013 р. на 4,3%, в 2014 р. – на 10,1, в 2015 р. – на 12,3%) [2].

Секторальний аналіз стратегічного розвитку промисловості України
(у динаміці зміни показників, %)

Показник	Рік										
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Промисловість в цілому	8,0	-0,7	-4,3	-10,1	-12,3	4,0	1,1	3,0	-0,5	-5,1	
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	6,7	1,5	0,8	-13,7	-10,2	1,1	-3,5	3,4	-1,6	-4,5	
Переробна промисловість	9,7	-2,0	-7,3	-9,3	-13,1	5,6	5,2	2,9	0,9	-3,2	
Виробництво харчових продуктів (в т.ч. напоїв та тютюнових виробів)	3,2	0,8	-5,0	2,5	-10,9	7,4	6,3	-1,3	3,3	2,9	
Текстильне виробництво (виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів)	6,7	3-5,9	-5,9	-1,4	-3,5	7,9	9,7	-3,4	-7,5	3,9	
Виготовлення виробів з деревини в т.ч. виробництво паперу та поліграфічна діяльність)	7,4	1,0	2,7	-4,0	-22,6	-1,3	8,8	2,2	-5,2	-2,3	
Виробництво продуктів нафтоперероблення	-3,6	-18,4	-10,8	-21,3	-17,3	6,8	-6,6	6,8	3,1	3,8	
Виробництво хімічної продукції	28,0	-4,0	-19,3	-14,2	-18,1	3,2	2,3	15,3	12,9	24,4	
Виробництво фармацевтичних продуктів і препаратів	1,4	7,3	11,8	1,9	-8,1	10,4	3,6	-5,0	3,7	-14,7	
Виробництво гумових і пластмасових виробів	13,4	-6,2	-2,6	-8,8	-5,0	11,1	5,3	0,8	6,7	-7,6	
Металургійне виробництво	11,0	-3,5	-5,3	-14,5	-16,6	5,0	-2,6	0,8	-1,4	-10,3	
Машинобудування	15,4	-3,3	-13,6	-20,6	-14,8	1,8	11,7	12,4	-2,2	-10,5	
Виробництво меблів	14,3	8,1	-9,1	-7,0	-17,0	6,2	11,9	10,4	3,0	0,2	
Постачання електроенергії та газу	3,1	0,9	-1,1	-6,6	-13,0	3,1	-6	3,0	-4,4	-11,8	
Оптова та роздрібна торгівля	4,9	3,7	1,9	-12,5	-13,1	4,6	3,9	4,6	3,1	2,7	
Транспорт, складське господарство, поштова діяльність	13,9	-0,9	2,1	-9,0	-2,9	3,5	3,6	1,5	3,1	4,0	

Джерело: сформовано автором за даними Держстату України

Ефективним та наочним інструментом оцінки потенціалу стратегічного розвитку промисловості України є індексний підхід, оскільки динаміка індексів промисловості в цілому та за окремими секторами і галузями демонструє рівень динамічних змін сегментів економіки відносно найвищого рівню промислового зростання за певний період. Відправною точкою застосування індексного підходу до оцінки потенціалу стратегічного розвитку промисловості України став 2010 р., коли було зафіксовано піковий рівень зростання економічних показників, а відтак, індекс промислового виробництва складав 12,2%. В 2010 р. найбільш значущі позитивні результати показала переробна промисловість (зростання на 16,3%) і галузі газопостачання електроенергії та газу (зростання на 9,7%). Згідно наведених вище результатів аналізу стратегічних можливостей промисловості України (див. табл. 1 та рис. 1) у 2011 р. спостерігається зростання показників промислового виробництва в цілому на 8%, переробної промисловості – на 9,7% та зростання показників добувної промисловості – на 6,7%.

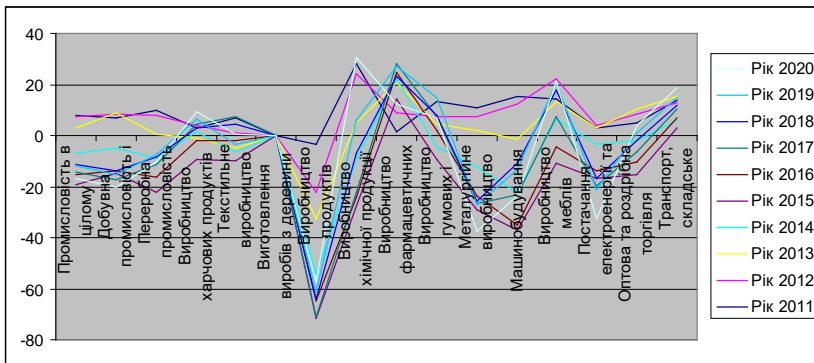

Рис. 1. Динаміка показників стратегічного розвитку секторів промисловості України за 2011–2020 роки

Джерело: сформовано автором за даними Держстату України

Впродовж наступних 4-х років індекс промислового виробництва демонстрував зниження, яке стало особливо відчутним в 2014 та 2015 рр.: зниження на 10,1% та 13%, відповідно, в цілому за показниками розвитку промисловості. Надто значні втрати понесла економіка країни в 2015 р., коли падіння показників переробної промисловості було зафіксовано на рівні 9,3%, падіння показників видобувної галузі – на рівні 14,2%, а падіння в сфері постачання газу та електроенергії – на рівні 12%. Впродовж 2016, 2017 та 2018 рр. індекс промислового виробництва став

поступово зростати, відповідно на 2,8%, 0,4% та 1,6%, а у 2019 р. знову зафіксоване зниження індексу промислового виробництва на 1,8%, а в переробній промисловості, в свою чергу, індекс показав падіння виробництва на 2%. Наочно динамічні показники зміни індексу промислового виробництва України показано на рисунку 2.

З огляду на результати оцінки динамічних змін індексу розвитку промислового виробництва України за 2010–2019 рр. стає очевидним наявність незначних перспектив розвитку промисловості України в цілому за умов подолання перешкод стратегічного розвитку у вигляді таких факторів, як:

- дестабілізація замовлень на внутрішньому ринку;
- розпродаж виробничих об'єктів, виробничих потужностей та площ;
- зупинка виробничих процесів на підприємствах машинобудування та металургійного виробництва;
- порушення балансу залізничних перевезень;
- втрата частки зовнішніх ринків збуту продукції машинобудування та металургійного виробництва, а також видобувної продукції.

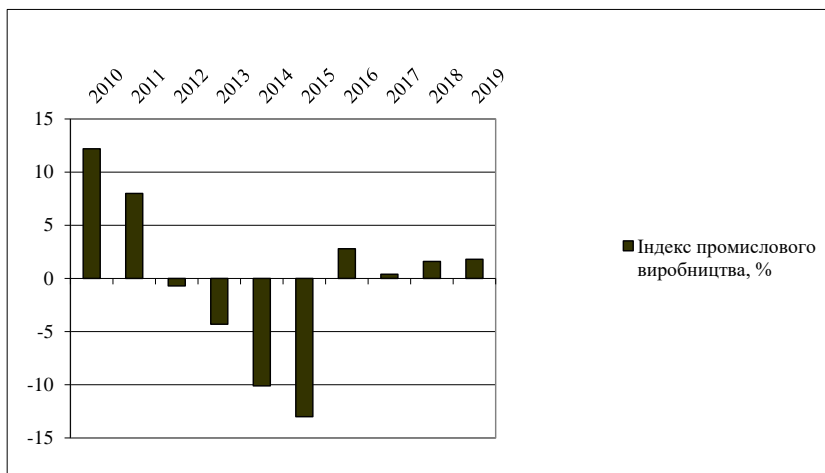

Рис. 2. Динамічні зміни індексу розвитку промислового виробництва України за 2010–2019 рр.

Джерело: складно автором за даними Держстату України у лютому 2020 р.

В своїх працях Державська А.В. зазначає, що машинобудування є надзвичайно складною комплексною галуззю промисловості, яка об'єднує кілька десятків інших галузей. Найбільш розвиненими з них в Україні є важке машинобудування, автомобілебудування, сільськогоспо-

дарське, транспортне машинобудування, верстатобудування, приладобудування, електротехнічне виробництво, хімічне та нафтохімічне машинобудування [1].

На рисунку 3 продемонстровано склад машинобудівної галузі України за 2019 р. (крайній за даними Статистичного щорічника України за 2019 р., Державної служби статистики України) згідно обсягів виробництва продукції.

З огляду на проведені дослідження машинобудування в Україні згідно класифікатора видів економічної діяльності (КВЕД) до складу даної галузі входять понад двох десятків спеціалізованих підгалузей, з яких можна виокремити близько 6-ти структурних підрозділів. Серед провідних структурних підрозділів, які поділяються на більш дрібні, виділяють такі види машинобудування як: важке, транспортне, сільськогосподарське, енергетичне, електротехнічне, технологічне. Згідно даних КВЕД України, до складу машинобудування увійшли такі укрупнені структурні підрозділи як [4]:

1. Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів.
2. Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань.
3. Виробництво електричного устаткування.
4. Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції.

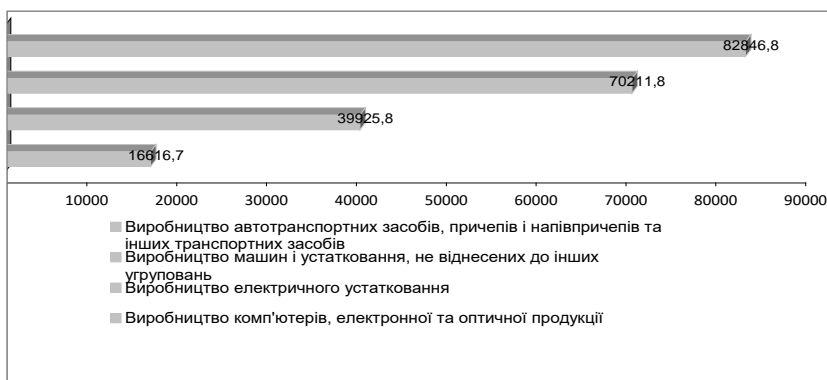

Рис. 3. Склад машинобудівної галузі України за 2019 р. (млн. грн)

Джерело: складено автором за даними Держстату України

Таким чином, виявлення резервів стратегічного розвитку вітчизняної машинобудівної галузі за період 2018–2019 рр. свідчить про те, що

найбільш ефективними у структурі машинобудування є такі структурні підрозділи як виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (2949 млн. дол.) та виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (2642 млн. дол.) Детальніший аналіз структури машинобудування відповідно даних видань Статистичного щорічника України, свідчить про наявність провідних структурних підрозділів машинобудівної галузі, а саме: виробництво електродвигунів і трансформаторів (431 млн. дол.), машин та устаткування загального призначення (783 млн. дол.), залізничних вагонів і локомотивів (678 млн. дол.) [11; 12].

Розділ 2. Потенціал стратегічного розвитку вітчизняного машинобудування

Досвід функціонування економіки України до 2010 р. та провідних європейських держав показує, що розвиток машинобудівного комплексу повинен бути одним із пріоритетних напрямків діяльності країни по відношенню до корпоративного бізнесу, оскільки його продукція відіграє ключову роль у формуванні виробничого потенціалу інших галузей, сприяє впровадженню досягнень науково-технічного прогресу та зростанню матеріального забезпечення населення. В своїх дослідженнях Негруль Д.А. та Ольвінська Ю.О. [6] зазначають, що наразі в Україні є нагальна потреба у оновленні та модернізації більшості секторів економіки, і було б чудово, якби саме вітчизняний машинобудівний комплекс забезпечив ці процеси матеріальною базою. Так, у 2019 р. ступінь зносу основних засобів у переробній промисловості складає 64,3%, виробництві напоїв – 63,4%, виробництві одягу – 57,2%, виробництві хімічних речовин і хімічної продукції – 51,8%, металургійному виробництві – 70,1%, виготовленні виробів із деревини – 89,7%, постачанні енергії, газу та пари – 73,7%, заборі, очищенні та постачанні води – 85,3%, телекомунікаціях – 58,3%, наукових дослідженнях та розробках – 56,4%, машинобудуванні – 67%, в цілому по промисловості – 66,4%, загалом по видах економічної діяльності України – 60,6%. Аналіз динаміки останнього індикатора показав, що він тяжіє до збільшення і досяг свого максимального значення у 2014 р. – 83,5%. Хоча у 2015 р. рівень зносу основних засобів в Україні різко зменшився до 60%, це спричинено не значним припливом інвестицій, а відчуженням в Україні територій та інфраструктури, що на них знаходилася [6].

Згідно досліджень Соколової Л.В. [10], аналіз стану машинобудівної галузі України свідчить про тривожні тенденції її розвитку. За останнє десятиріччя відчутно скоротилися частка великих та середніх машинобудівних підприємств, а малих навпаки – збільшилася.

Такі структурні зміни призводять до значної втрати валового внутрішнього продукту.

За даними ЮНКТАД, в розрізі певних товарних груп вітчизняне машинобудування є конкурентоспроможним лише за виробництвом енергогенерувальних машин та обладнання та «іншого транспортного обладнання». Підтвердженням таких тверджень слугують показники відносної експортної конкурентоспроможності (1,246 та 2,430 відповідно), відносних порівняльних переваг (0,521 та 7,998 відповідно), відносних торговельних переваг (0,405 та 2,072 відповідно) у 2018 р. Приведені товарні групи характеризуються позитивною динамікою індексів. Натомість по усіх інших групах та по машинобудуванню в цілому спостерігається стійка негативна тенденція зниження конкурентоспроможності [3].

Результати оцінювання макроекономічних фінансових показників свідчать про те, що у машинобудуванні спостерігається від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі. Частка імпорту продукції машинобудування у загальному обсязі імпорту продукції України у 2018 р. становила 16,9%, експорту – 10,1%. Найбільшою різниця була у 2006 р. – 15,9%. Надалі співвідношення зменшувалося. Проте, це не сприяло заміщенню імпортової машинобудівної продукції вітчизняною, оскільки загальні обсяги її виробництва в Україні також суттєво скоротилися [7]. Не дивлячись на значні скорочення виробництва продукції, українське машинобудування і донині складає потужний стратегічний потенціал економіки країни, а також є інвестиційно привабливим сектором промисловості. Машинобудівна галузь України включає майже 1,5 тис. компаній та підприємств. За даними видань «Промисловість України» за останні роки, в даній галузі зосереджено понад 22% основних виробничих фондів промисловості та зайнято близько 400 тис. працівників (20% штатних працівників промисловості). Машинобудівні підприємства виготовляються майже 3,5 тис. найменувань машин та обладнання, а технічні засоби, що виробляються на них, дозволяють механізувати до 85 % робіт у сільському господарстві [7]. Проте, досить значним залишається експортний потенціал галузі, хоча товарна структура експорту представлена переважно машинами та обладнанням середнього рівня складності (котли, сільськогосподарська техніка, трансформатори, турбіни).

З метою вирішення проблем та підвищення успішності промисловості України в цілому та машинобудування зокрема, в 2013 р. було схвалено Концепцію Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 р. [8] Так, стратегічною метою концепції сформованої програми є підвищення конкурентоспроможності економіки та забезпечення входження України в коло розвинених країн світу за

рахунок створення сучасного виробництва та здатного до інноваційного розвитку промислового комплексу. Згідно з цією програмою машинобудування стає авангардною ланкою промислового комплексу. Програмою передбачається вжиття таких заходів, як освоєння нових видів конкурентоспроможної продукції; удосконалення структури виробництва, розвиток потужностей, зокрема впровадження систем управління якістю, екологією та безпекою згідно з міжнародними стандартами; розвиток внутрішнього та зовнішнього ринку, а також його інфраструктури; прискорення інноваційного розвитку галузі машинобудування через [8]:

- формування стабільної гнучкої системи державної підтримки інноваційного розвитку;
- створення цілісної системи науково-технологічного забезпечення;
- створення механізму залучення інвестицій для інноваційного розвитку;
- стимулювання підприємств щодо переходу на сучасні методи проектування та освоєння виробництва нової прогресивної техніки;
- формування макротехнологічних комплексів зі створення та виробництва продукції машинобудування за підгалузями;
- модернізацію національного машинобудівного комплексу, його інтегрування зі світовою системою машинобудування;
- удосконалення нормативно-правового забезпечення.

Основою ефективного розвитку вітчизняного машинобудівного комплексу в перспективі, на погляд автора, є раціональне розміщення машинобудівних компаній та модернізація виробничих процесів. На розміщення машинобудівних компаній здійснює вплив низка факторів, наприклад, розвиток науково-технічного прогресу, імпорто-експортні процеси сировинних ресурсів, які зумовлюють трансформацію галузевої структури, зміну спеціалізації окремих підприємств-учасників компанії, особливості формування коопераційних зв'язків у складі промислових вузлів. В свою чергу, раціональне розміщення машинобудівних компаній знаходиться під впливом чинників споживання, розташування сировинно-ресурсної бази, розвитку транспортної інфраструктури.

Таким чином, спеціалісти в галузі дослідження концептуальних підходів до розміщення машинобудівних компаній пропонують різні варіанти класифікацій в даному напрямі. Так Кокоть В. [5] пропонує класифікувати машинобудівні галузі за чинниками розміщення відповідних господарюючих суб'єктів. Наприклад, компанії з виробництва електротехніки, приладів, літаків, ракетно-космічної техніки у своєму розміщенні орієнтуються на кваліфіковані кадри. Натомість розміщення таких підгалузей як суднобудування,

сільськогосподарське машинобудування визначається дією споживчого чиннику. Класифікацію галузей машинобудівних за принципами розміщення машинобудівних компаній наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Приклад класифікації галузей машинобудування за принципами розміщення господарюючих суб'єктів

Назва галузі	Принципи розміщення
Радіотехніка, приладобудування, електроніка	Кваліфіковані кадри, науково-дослідні установи
Виробництво автомобілів, двигунів, рухомого складу залізничного транспорту, тракторів, устаткування для легкої та поліграфічної промисловості	Центри загального машинобудування, кваліфіковані кадри
Сільськогосподарське машинобудування, суднобудування, виробництво хімічного устаткування, будівельних і шляхових машин	Споживач
Виробництво гірничошахтного, металургійного, підйомно-транспортного устаткування	Сировина та споживач

Джерело: надано автором з джерела [5] для поглиблення розуміння процесу розміщення галузей машинобудування

Наведені підходи до класифікації галузей машинобудування надають можливість розглянути машинобудівний комплекс України і з точки зору цільових економічних характеристик, а відтак – сутності, галузевих структур, і з точки зору принципів розміщення машинобудівних компаній на території країни. Принцип галузевої структуризації дозволяє розглядати машинобудівний комплекс України в розрізі кожної окремої галузі, досліджуючи її основні характеристики, склад, особливості розвитку. Так згідно принципу галузевої структуризації машинобудівного комплексу однією з його наймолодших галузей є транспортне машинобудування, що набуло значного розвитку у другій половині 20-го століття, хоча окремі його підрозділи з'явилися ще наприкінці 19-го століття в результаті стрімкого розвитку науково-технічного прогресу. Так з'явилося суднобудування, вагонобудування, а згодом, автомобілебудування і літакобудування. Зазначимо, що до складу транспортного машинобудування входять компанії, які спеціалізуються на виробництві таких транспортних засобів, як судна, вагони, автотранспорт, авіатранспорт, велосипедний та мототранспорт. Таким чином, згідно наведеної галузевої структури машинобудування в роботі проаналізовано основні її підгалузі.

Розділ 3. Перспективи стабілізації економіки машинобудівних підприємств України

Оцінка тенденцій розвитку машинобудівної галузі України необхідно здійснювати в розрізі витрат на виробництво продукції галузі та рентабельності діяльності машинобудівних компаній (великих підприємств за класифікацією КВЕД) за період з 2010–2012 рр. до 2018 р. з метою виявлення тенденцій розвитку машинобудівного комплексу України. Таким чином, в таблицях 3 та 4 наведено відповідні дані щодо витрат на виробництво машинобудівної продукції (табл. 3) та статистичні матеріали стосовно рентабельності операційної діяльності та загальної рентабельності діяльності підприємств машинобудівного комплексу (табл. 4). В свою чергу, на рисунках 3 та 4 побудовано діаграми для здійснення прогнозування тенденцій зазначених показників на п'ятирічний період на основі лінійних рівнянь за логарифмічною шкалою.

Результати оцінки витрат на виробництво продукції підприємств машинобудування свідчать про їх значне зниження у 2014 та 2015 рр., що підтверджує факт падіння виробництва в цілому по галузі, проте з 2016 р. спостерігається зростання виробничих витрат в цілому та витрат на прямих матеріальних витрат зокрема, що показує тенденції поступового відновлення виробничих процесів. Прогноз тенденцій витрат на виробництво продукції машинобудування свідчить про зростання відповідних витрат впродовж 5-ти наступних років, що частково спостерігалось у 2019–2020 рр. з урахуванням певного позавлення у виготовленні продукції оборонного машинобудування, суднобудування та автомобілебудування (легкові автомобілі) [2].

Результати оцінки показників рентабельності операційної та корпоративної діяльності підприємств за видами економічної діяльності свідчать про провалля рентабельності машинобудівної продукції з 2013 до 2016 рр. і тенденції до незначної стабілізації рентабельності з 2018 року. Оцінка результатів прогнозування тенденцій рентабельності операційної та всієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності на п'ятирічний період свідчить про можливе зростання рентабельності з урахуванням ситуації стабільної беззбитковості/прибутковості підприємств.

З огляду на результати оцінки стратегічного розвитку вітчизняної промисловості в цілому та показників потенціального розвитку машинобудівного комплексу зокрема за секторальним принципом, стає очевидною наявність низького потенціалу стратегічного розвитку машинобудування в Україні, який можливо підтримати та підвищити за умов орієнтації законодавчої бази на розвиток корпоративного бізнесу, відновлення інституту держзамовлень внутрішньої машинобудівної продукції для вітчизняного споживання в аграрному секторі, в секторі

важкої промисловості та галузі енергопостачання. З метою поглиблення досліджень машинобудівної галузі в розрізі економіки України та виявлення ресурсів успішності функціонування машинобудівного корпоративного бізнесу в наступних підрозділах даного розділу проаналізовано стратегічні позиції юридичних та ринкових суб'єктів машинобудівного комплексу з точки зору їх географічного розташування.

В свою чергу, поглиблення оцінки потенціальної успішності корпоративного бізнесу України варто здійснювати в розрізі порівняння фінансової результативності представників великого, середнього та малого бізнесу. З цією метою в роботі проаналізовано тенденцій прибутковості (збитковості) діяльності підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні та малі. На рисунку 6 побудовано трендові моделі оцінки результатів фінансової діяльності підприємств згідно їх групування за розмірами [2].

Згідно результатів оцінювання потенційних можливостей ефективного функціонування та резервів сталого розвитку представників бізнесу України згідно їх ділення за розмірами (рис. 6) було виявлено такі тенденції:

- зниження прибутковості корпоративного бізнесу у вигляді великих підприємств за період 2013–2016 рр.;
- рівнозначне зниження прибутковості середнього за розміром бізнесу у 2014 р.;
- зростання прибутковості представників малого підприємництва у 2015 р.;
- рівнозначні тенденції одночасного зростання прибутковості і збитковості представників малого і середнього бізнесу починаючи з 2015 р., донині та у прогнозованому періоді до 2023 р.;
- тенденції сталого розвитку представників великого бізнесу із 2018 р., донині та у прогнозованому періоді до 2023 р.

В цілому, за результатами дослідження можливих резервів сталого розвитку бізнесу в Україні було виявлено позитивні тенденції стабільності та прибутковості великих підприємств (компаній) в період з 2018 р. – донині – до 2023 р. з урахуванням емерджентних впливів пандемічних факторів на розвиток економіки сьогодні, в той час як малий та середній бізнес має лише 50% потенційних можливостей сталого розвитку під нищівним впливом факторів пандемічного синдрому, що було підтверджено закриттям майже половини офіційно зареєстрованих в Україні малих і середніх підприємств впродовж 2020 р.

Таблиця 3

**Витрати на виробництво продукції (товарів, послуг) підприємств
за видами економічної діяльності у 2012–2018 рр.**

Роки	Витрати на виробництво продукції (товарів, послуг), тис. грн	3 нх за складовими витрат									
		матеріальні витрати та витрати на оплату послуг, використані у виробництві		амортизація		витрати на оплату праці		вдихування на соціальні заходи		інші витрати	
		тис. грн	у % до загальних витрат	тис. грн	у % до загальних витрат	тис. грн	у % до загальних витрат	тис. грн	у % до загальних витрат	тис. грн	у % до загальних витрат
2012	138142681,5	107132793,4	77,6	4445888,7	3,2	18844542,5	13,6	7005744,6	5,1	713712,3	0,5
2013	115527818,1	84798317,5	73,4	4622304,1	4,0	18542768,8	16,1	6859258,4	5,9	705169,3	0,6
2014	98973034,0	70501610,3	71,2	4663891,5	4,7	16822214,6	17,0	6227129,0	6,3	758188,6	0,8
2015	111961335,7	81441693,9	72,7	5029329,2	4,5	18475020,3	16,5	6151175,7	5,5	864116,6	0,8
2016	124769331,9	91423206,8	73,3	4904062,4	3,9	22531907,5	18,1	4907214,2	3,9	1002941,0	0,8
2017	159965480,3	115482123,2	72,2	5682216,4	3,6	31102289,4	19,4	6620980,3	4,1	1077871,0	0,7
2018	195421580,4	140429204,3	71,9	6715611,0	3,4	38423771,7	19,7	8254543,0	4,2	1598450,4	0,8

Джерело: сформовано автором за даними Держстату України

Таблиця 4

Рентабельність операційної та всієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності за 2010–2018 рр. з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства

Роки	Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств					Рівень рентабельності (збитковості) всієї діяльності підприємств				
	усього	у тому числі підприємства				усього	у тому числі підприємства			
		великі	середні	малі	мікропідприємства		великі	середні	малі	мікропідприємства
2010	7,0	8,0	5,6	3,2	0,3	2,6	3,0	2,1	0,0	-3,7
2011	9,3	10,0	8,7	4,8	4,8	5,2	5,8	4,7	1,4	0,1
2012	9,9	11,3	8,4	4,0	3,1	5,1	6,4	3,8	-0,2	0,1
2013	6,6	8,9	3,9	4,5	1,7	1,8	3,2	0,2	1,1	-1,1
2014	-2,4	0,8	-4,6	-7,7	-7,2	-13,3	-14,5	-12,3	-10,6	-10,0
2015	3,4	6,2	2,0	-1,9	-1,7	-8,0	-4,3	-11,9	-3,9	-3,5
2016	8,0	13,1	5,3	6,4	3,1	-0,4	1,0	-2,0	3,5	-0,8
2017	9,8	17,6	6,8	6,9	3,7	3,0	5,4	1,5	4,5	1,3
2018	7,5	16,1	3,5	5,1	3,6	3,2	11,3	-1,1	3,4	2,8

Джерело: сформовано автором за даними Держстату України

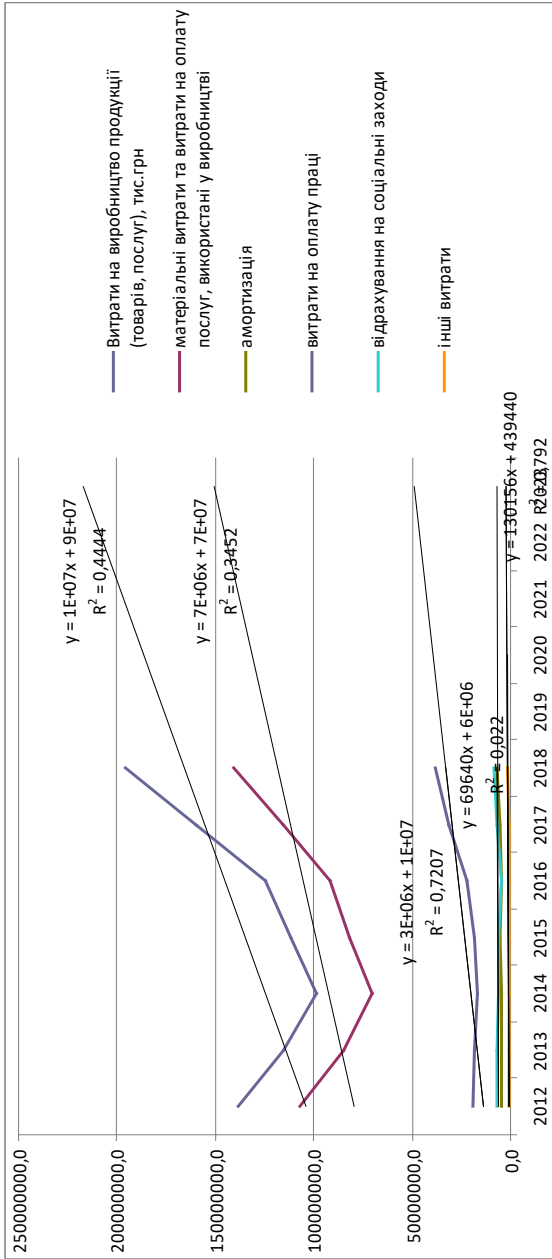

Рис. 4. Прогноз тенденції витрат на виробництво продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності на п'ятирічний період

Джерело: власне дослідження на основі таблиці 3

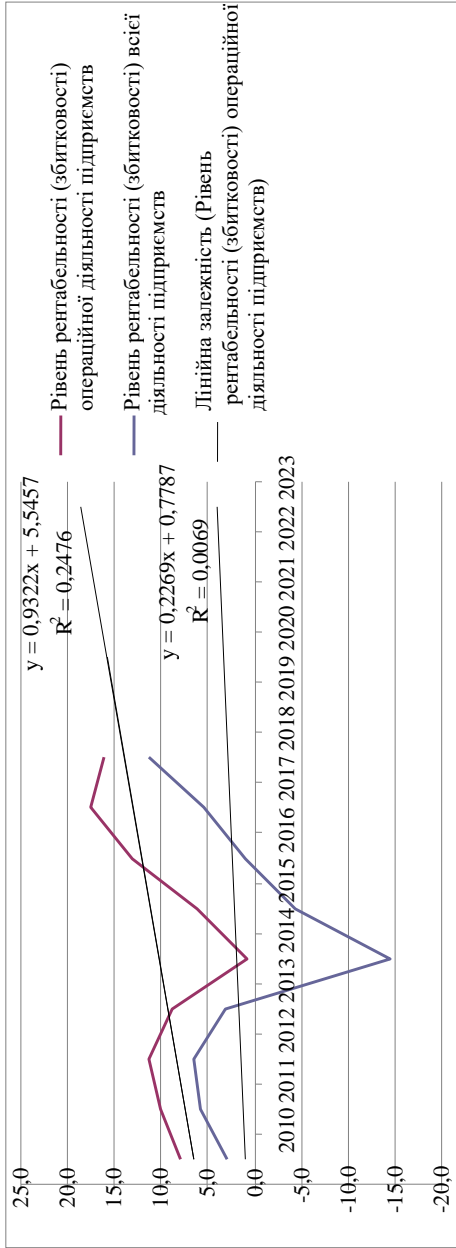

Рис. 5. Прогноз тенденцій рентабельності операційної та всієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності на п'ятирічний період

Джерело: власне дослідження на основі таблиці 4

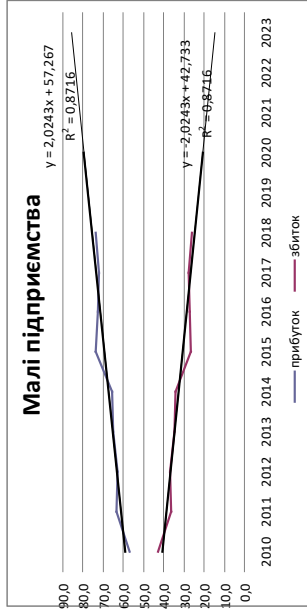
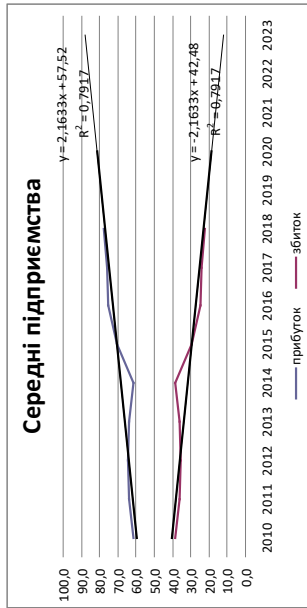
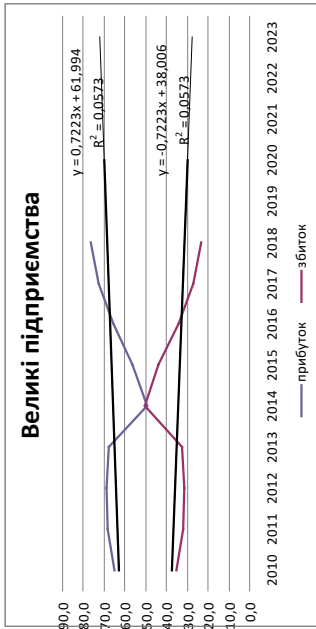

Рис. 6. Прогноз тенденцій прибутковості (збитковості) діяльності підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні та малі

Джерело: власне дослідження на основі даних Держстату України

Висновки

Здійснене у даному розділі монографії дослідження процесів стабілізації економіки підприємств України в розрізі цільового стратегічного розвитку машинобудування мало на меті виявлення потенціальних резервів успішної діяльності гравців машинобудівного ринку України за результатами аналізу індексів машинобудування та індексів основних структурних підрозділів (підвидів) машинобудування.

Таким чином, за умов законодавчої підтримки корпоративного бізнесу України, не відкидається потенційна можливість відновлення стратегічного розвитку машинобудівного комплексу України. Подібна ситуація підтверджена результатами оцінки прогнозних тенденцій витрат на виробництво продукції компаній, середніх та малих підприємств за видами економічної діяльності та рентабельності операційної діяльності компаній на п'ятирічний період, які свідчить про можливе зростання як витрат так і рентабельності з урахуванням ситуації стабільної беззбитковості суб'єктів господарювання.

Секторальний аналіз промисловості України в цілому та машинобудівного сектору зокрема, проведений автором за 10-річний період, виявив загрозливі тенденції зниження кількості машинобудівних компаній з внутрішнім капіталом на користь появи малих та середніх підприємств з будівничим капіталом комплектуючих машинобудівної галузі із зовнішнім іноземним капіталом, що свідчить про зниження експортного потенціалу України на зовнішньому ринку машинобудівної продукції та необхідність підтримки експортно-орієнтованих компаній на державному рівні.

Список використаних джерел:

1. Державська А.В., Круш П.В. Сучасний стан галузі машинобудування та тенденції її розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 21. Ч. 1. С. 69–73.
2. Думанська К.С. Механізм стратегічного управління успішною діяльністю промислових компаній в умовах глобалізації : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А.М., «Приватна друкарня», 2020. 340 с.
3. Зарічна Т.С., Тарасова К.І. Машинобудування України: сучасний стан, структура та тенденції розвитку галузі. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць*. Одеса : ОНЕУ. 2019. Вип. 5. Ч. I. С. 68–76.
4. Класифікація видів економічної діяльності за КВЕД 2010. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html
5. Кокоть В. Секторальна експортна стратегія машинобудування. Аналітична довідка. Київ : Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2018. 85 с.
6. Негруль Д.А., Ольвінська Ю.О. Статистичний аналіз зносу основних засобів в Україні. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць*. Одеса : ОНЕУ. 2018. Вип. 4. Ч. III. С. 179–184.

7. Промисловість України в 2012–2016 роках: стат. збірник / за ред. Л.М. Овденко. Київ: Державний комітет статистики України. 2017, 304 с.

8. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80#Text>

9. Світові тенденції розвитку машинобудування. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2018/4.pdf.

10. Соколова Л.В., Стойка О.В. Сучасний стан машинобудування України та тенденції його розвитку за умов незбалансованої економіки *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2019. № 11 URL: 10.32702/2307-2105-2019.11.5.

11. Статистичний щорічник України – 2019 / за ред. І.Є. Вернера. Київ : Державна служба статистики України. 2020. 463 с.

12. Статистичний щорічник Хмельницької області / за ред. В.В. Скальського. Хмельницький: Держкомстат України; Хмельницьке статистичне управління, 2019. 459 с.

References:

1. Derzhavska A.V., Krush P.V. (2018) Suchasnyi stan haluzi mashynobuduvannia ta tendentsii yii rozvytku [Current state of the engineering branch and trends of it's development]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu..* Вуп. 21. Ч. 1. P. 69–73. (in Ukrainian)

2. Dumanska K.S. (2020) Mekhanizm stratehovanoho upravlinnia uspishnoiu diialnistiu promyslovykh kompanii v umovakh hlobalizatsii : monohrafiia [The mechanisms of strategizing management of industrial companies' successful activity in conditions of globalization : monograph]. Khmelnytskyi : FOP "Melnyk A.M., "Pryvatna drukarnia", 340 p. (in Ukrainian).

3. Zarichna T.S., Tarasova K.I. (2019) Mashynobuduvannia Ukrainy: suchasnyi stan, struktura ta tendentsii rozvytku haluzi [The machine-building in Ukraine: current state, structure and tendencies of branch development]. *Statystyka – instrument sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen : zbirnyk naukovykh studentskykh prats*. Odesa : ONEU. 2019. Vyp. 5. Ch. I. P. 68–76. (in Ukrainian).

4. Klasyfikatsiis vydiv ekonomichnoi diialnosti za KVED 2010 [Classification of types of economic activity by CTEA]. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html (accessed February 27, 2024).

5. Kokot V. (2018) Sectoralna eksportna stratehiia mashynobuduvannia. Analitychna dovidka [Sectoral export strategy of machine-building. The analytical review]. Kyiv: Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. 85 p.

6. Nehrul D.A., Olvinska Yu.O. (2018) Statystychnyi analiz znosu osnovnykh zasobiv v Ukraini [Statistic analysis of fixed assets depreciation in Ukraine]. *Statystyka – instrument sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen : zbirnyk naukovykh studentskykh prats*. Odesa: ONEU. Vyp. 4. Ch. III. P. 179–184. (in Ukrainian)

7. Promyslovi Ukrainy v 2012–2016 rokakh [The Ukrainian industry in 2012–2016s] : stst. zbirnyk / za red. L.M. Ovdenco (2017). Kyiv : Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. 304 p.

8. Pro skhvalennia kontseptsii Zahalnodержавnoi tsilovoi ekonomichnoi prohramy rozvytku promyslovosti na period do 2020 roku [On approval of concept of the National

target industrial development economic program on the period of 2020s]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80#Text> (accessed January 17, 2024).

9. Svitovi tendentsii rozvytku mashynobuduvannia [World trends in the development of engineering]. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/4.pdf (accessed January 17, 2024).

10. Sokolova L.V., Stoika O.V. (2019) Suchasnyi stan mashynobuduvannia Ukrainy ta tendentsii yoho rozvytku za umov nebalansovanoi ekonomiky [Current state of the engineering in Ukraine and it's development trends in conditions of imbalanced economics]. *Elektronne naukove vydannia "Efektyvna ekonomika"* № 11. URL: 10.32702/2307-2105-2019.11.5 (accessed March 7, 2024).

11. Statystychnyi shchorichnyk Khmelnytskoi oblasti [Statistical Yearbook of Khmelnytsky region] / za red V.V. Skalskoho (2019) Khmelnytskyi : Derzhkomstat Ukrainy; Khmelnytske statystychno upravlinnia, 459 p.

12. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy-2019 [Statistical Yearbook of Ukraine-2019] / za red. I.Ie. Vernera (2019) Kyiv : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. 463 p.